

Ivana
Havranová

MATKY

MARENČINPT

**IVANA
HAVRANOVÁ**

matky

MARENČIN PT

© Ivana Havranová, 2020
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2020
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Cover © Marenčin Media, 2020
Design © Marta Blehová, 2020
830. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0401-5 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0402-2 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0403-9 (ePub)

Hrboľatou cestou sa prehánali pomalé autá, sem-tam zadupotali kone. Vo vozoch posedávali sedliaci, vracajúci sa z mestského trhu. Vo vačkoch hrubých, pichľavých gatí rolky papierových peňazí, v tvárach únavu. Slnko sa ešte iba obracalo na druhý bok, keď vstávali z teplých postelí, aby nakládli do vozov všetko, čo v meste potrebovali predať. Hydinu aj krumple, zeleninu aj malé prasiatka. Za peniaze nakúpili soľ a cukor, niektorí aj múku.

Ulibinka pozerala cez oblok na všetko, čo sa hýbalo. Nocou rozstrapatené dlhé čierne vlasy zakrývali plecيا, oči tmavé ani úrodná zem štekľilo prichádzajúce ráno. Hlávku vložila do dlaní a laktami opretá o parapet skúmala, čo všetko možno za oblokom vidieť. Päťročné dievčatko nevyrušovalo nikoho. Bratia spali vo vedľajšej izbe, jej, ako malej princeznej, prináležala komnata celá. Na druhej strane cesty zbadala unaveného starého psa. Chodník zametal chvostom, čakal na svojho pána. Starý pastier Jano sa objaví už čo chvíľu, aby sa spolu s kravami vybrali na lúky. Tam hore, na Moli-torovec, kde rástla najsladšia tráva.

Dievčatko s noštekcom prilepeným o sklo zvedavo pozeralo, či sa pes nestratí, či nezabehne k Váhu, alebo rovno na pašu. Avšak, čakalo by nadarmo. Azor bol oddaný, verný a pastierovi Janovi by neušiel ani za celý svet. Hoci často dostal bičikom po chrbte, držal sa pri zablchavenom mužovi, akoby mu bol otec. Sadol si k drevenej bráne a vyčkával na celé stádo, ktoré deň čo deň strážil. Cestou na lúku i tam. Pretože kravy mali niekedy chuť ukrývať sa v kroví, líhať si pod šípy či driene a naplašiť pastiera. Ani si nechcel predstaviť, čo by gazda urobil, ak by sa niektorá z nich stratila. Možno

by starca zahlušil lopatou. Napokon, nie raz dostal palicou bitku ani zlý, neposlušný syn.

Ulibinke začali klipkať oči, ráno sa ešte stále iba predieralo nocou. Bosými nôžkami sa radšej odšuchtala do postele a malé tielko sa stratilo pod veľkou duchnou. Skôr než by stačila narátať do desať, znovu zaspala.

Z kuchyne sa ozývalo hrkotanie kovového riadu, babička pripravovala deťom raňajky. Mamička nemohla, pracovala v Tatrách a domov sa vracala iba každý druhý víkend. Deti vyrastali pri starých rodičoch a nesťažovali si. Deduško s fajkou v ústach a v kloúbúku na hlave učil Lacinka aj Janka všetky možné kúzla sveta, Ulibinku zase rozmaznával. Dovolil dievčatku všetko, čo mali chlapi zakázané. Nesťažovali sa však. Malú sestru by najradšej nosili na rukách. Chránili každý jej krok, ak vyšla z dvora na ulicu, jeden z nich hneď vybehol za dievčatkom. Dom stál takmer hneď vedľa cesty, delil ho od nej iba úzky chodník. Nešťastie sa mohlo stať raz-dva.

Chlapci vbehli do sestrinej izby a vrhli sa na posteľ. Sedemročný Laci a deväťročný Jany dievčatko ráno čo ráno budili, a to veru celkom netradične. S krikom ako Indiáni skočili na perinu a malá princezná sa každé ráno preľakla tak, že si niekedy aj cvrkla do nohavičiek. A potom s plačom utekala za babičkou, aby sa od hanby ukryla do jej fertuchy. Zamotala sa do širokej zástery a objala babičkinu nohu. Vtedy ju nik nevidel. Schovaná lepšie ako minca v peňaženke.

Sadla si na posteľ, konečne roztvorila veľké oči dokorán a zakričala: To sa povie! Zase ste ma vyľakali! Laci s Jankom sa rozosmiali tak srdečne, že v ich smiechu zanikol ruch hlavnej ulice. Domom sa niesla veselosť detí a babička s deduškom sa usmievali popod fúzy. Čo ako neboli spokojní s matkou detí a jej rozhodnutím odísť hore na Slovensko za prácou, život s tromi vnúčencami im prinášal

veľkú radosť. Vrátili sa do čias detstva, vrátili sa do rokov, keď sa sami správali podobne.

Raňajky! zakričala babička pozerajúc smerom do Ulibinkinej izby a upravila si na hlave tmavú šatku. Potom z bochníka chleba odkrojila tri veľké krajce, natrela ich maslom, položila na ne kusy čerstvého bieleho syra a každému z detí pripravila teplé mlieko s medom. Niekedy v nedeľu varila kakao a zavčasu ráno piekla makový závin plný sladkých hrozienok. Vtedy deti ani nedýchali. Tak veľmi sa tešili na raňajky!

Prvá pribehla dievčinka v dlhej nočnej košielke. Zamotávali sa jej do nej nôžky, mala čo robiť, aby sa neroztiahla na drevenej dlážke v kuchyni. Chlapci však veľmi nemeškali. A o malú chvíľu všetci traja sedeli vzorne na stoličkách a napchávali sa prvým jedlom dňa.

Vy dvaja sa potom pripravte do školy a Ulibinka pôjde von s Odetou, oznámila babička denný plán a Laci s Jankom trochu, tak v dobrom, závideli sestre.

A nemôžeme ísť aj my? Veď by sme poslúchali, škamrali a babička nechápala, čo vlastne chcú.

Veď chodíte predsa do školy! Ste školáci, akože pôjdete von? Musíte sa učiť! To by teda vyzeralo, keby sa školáci premávali predpoludním po meste! Alebo pri Váhu. To by ste sa nenaučili čítať, ani písať a vyrástli by z vás nemúdre deti! vysvetľovala obom. Tí nadutí rýchlo doraňajkovali a vrhli sa na lavór s teplou vodou. Poumývali si tváre, uši, kefkami vydrhli zuby a vrátili sa do svojej izby poobliekať sa.

A poslúchajte pani učiteľku, kričala za vnukmi babička, keď vychádzali z domu.

Po dvore sa motali sliepky, dve kačice a niekoľko moriek. Ulibinka dostala misku so zrnom a musela nakrmiť hydinu. Vybehla teda ešte v nočnej košielke a bosá... Do nevelkého ohradeného

dvorčeka však nevošla. Už koľkokrát vošla! A na malých podošvách si odniesla prilepený slepačí trus. Plakala od zhnusenía a babička nemohla dieťa upokojiť za ten svet. Krútila sa, revala, strkala nohy do lavóra a radšej sa ich ani nedotkla. Poumýval ich deduško. Často teda zostala stáť v otvorenej bránke a sliedky volala k sebe: Na pipiny! Na pipiny! a hádzala na zem za malé hrste zrna. Potom bránku zatvorila, otočila sa a utekala dnu, aby sa umyla a obliekla.

Neveľký domec stál v centre mesta a hoci sa popod jeho oblokmí ťahala cesta, za domom mali kúsok dvora aj záhrady. Nuž... Nič veľké, napokon, mestské dvory nikdy nemali dostatok miesta, zavádzali im tie susedné. Rodina však bola spokojná. Vypestovali si trochu mrkvy, petržlenu, babička dokázala vypestovať aj reďkovky a cibulku. A jediný strom, čo rástol v strede dvora, dával deťom jablká a v lete všetkým prijemný tieň.

Bol posledný mesiac školského roku, deti sa pomaly chystali na prázdniny. Úroda v záhradke dozrievala, babička sa hrabala v hline každý boží deň. Raz vytrhla burinu, inokedy popolievala záhony, pozberala z listov škodcov. A Ulibinka sa snažila tiež. Hoci ju domáca pomocníčka Odeta brávala na prechádzky popri Váhu až kamsi k Bielej vode, záhradu mala radšej. Hodiny vysedávala v tráve, rozprávala sa s lienkami, včelami, zaháňala osy, pozorovala vrabce a neskôr v jeseni sýkorky. Slnko jej pohládzalo hlávku, detské oči žmurkali od zlatistých lúčov, slzili. Ak sa Ulibinka pustila do zábavy v záhrade, babička mala aj hodinu – dve pokoj. Nemusela sa o dievčatko strachovať, nemusela ju ustavične kontrolovať.

Aha, aké mám krásne listy, natŕčala rúčku s kyticou jabloňových, púpavových a fazuľových listov smerom k domu. Babička mala v kuchyni kopec roboty, ale pre istotu sa stále usmievala. Nepotrebovala vidieť zábavku dievčatka. Nechcela však, aby si myslelo, že ju nezaujíma. A úsmev, ten vždy pôsobí ako prejav veľkého záujmu i pochvaly.

Keď staršia žena vložila do veľkého hrnca s vodou dve hrste

suchej fazule a za hršť na kocky pokrájanej zeleniny, všetko posolila, ešte raz pomiešala drevenou varechou, do sporáka priložila dve tenšie polienka a pobrala sa pripraviť do koša bielizne na pranie. Nemala jej veru málo. Ak sa jej podarilo prať do týždňa iba dva razy, bola šťastná, ani čo by jej darovali niekoľko hodín voľného času. Laci aj Janko oblečenie veľmi nešetřili. Naháňali sa po poliach, niekedy len tak, s kamarátmi, inokedy hľadali poklady a vtedy našla hlinu aj v dierkach gombíkov na košeliach a nohavic. Sedela si tam, ani čo by inde nikdy nebola.

Odetá, postráž obed! Idem na Váh prať a beriem aj Ulibinku, zakričala na dvor netušiac, kde sa pomocníčka v domácnosti práve usalašila. Niekedy zašla do šopy, aby sa vyhla pohľadom gazdinej. Ak sa totiž na ňu pozrela, hneď vedela, čo by Odetá mala práve teraz robiť! Hneď našla jemne slabomyselnej žene novú prácu! Potom s košom plným všetkého možného ešte zakričala na vnučku, tá sa chytila sukne starej ženy a obe sa pobrali k vode, čo vytiahla z handier všetku nečistotu. Babička šla rovno k miestu, ktoré dobre poznala. Napokon, právala tam celé veky a rovnako i jej matka. Na rovné kamene postavila kôš, zobrala rumpel. Ako prvú namočila Laciho košelu a takú mokrú, až z nej potokom tiekla voda, vyšúchala mydlom, poriadne vydrhla o kovovú vlnovku. Košelu ešte raz namočila, vypláchala, vyžmýkala a hodila na druhú stranu koša. Miesto pre vyprané kusy.

Voda hučala len jemne, oveľa horšie to bývalo na jar, keď unášala veľké topiace sa ľadové kryhy. Vtedy by človek nepočul vlastného slova. V jednej chvíli sa babičke zazdalo, že niekto čudne vzlyká. Obzrela sa za seba a zbadala dievčatko sedieť na veľkej kope mraveniska. Tíško vzlykalo bolesťou štípancov červenej chrobače s ostrými zubami a nedokázalo vstať. Žena rýchlo pustila Janyho parádne nohavice do školy a utekala za Ulibinkou. Tá sa triasla strachom, bezbrannosťou. Schmatla dievčatko a zobrala ho na ruky. Po jej tielku sa prechádzalo množstvo drobných mravcov, najviacej sa ich

usadilo na malom zadočku. Babička zaútočila na násilníkov silnou dlaňou a snažila sa všetkých čo najrýchlejšie zhodiť na zem. Štípali, bránili sa... Na koži dieťaťa sa tvorili červené škvrny, jemné opuchy a Ulibinka žalostne nariekala. Babička celkom zabudla na bielizeň. Utekala s deckom k lekárovi, nebola si istá, či sa mravce nedostali aj dnu, do detského tela. Po tvári vnučky stekali slzy, rozpalené líca boli ani natreté červeňou.

Vtrhla do nemocnice a položila dievčatko na posteľ, potiahnutú bielou plachtou. Lekár nevedel, o čo ide a najskôr chcel ženu poriadne vyhrešiť. Nedovoľoval mu to však rešpekt, ktorý k starej rodine tohto mesta mal. Pozeral na malú a len veľmi ťažko rozumel tomu, čo babička rozrušene bľabotala.

Sedela na mravenisku, urobte niečo, pán doktor, povedala na záver monológu a lekár konečne pochopil. Dievčatku pozorne skontroloval všetky otvory tela, a keď pri vchode do ľavého ucha našiel jedného zmäteného mravca, zobral dlhú pinzetu a potvorku vybral.

Mala by byť v poriadku, pani Molitorisová, povedal napokon a odovzdal vystrašenú pacientku babičke.

Och, ďakujem pekne. Chvíľu som sa na ňu nepozerala a hneď toto! Tá moja dcéra by mi dala, kedy sa stalo niečo vážne, zavzlykala žena po šesťdesiatke a znovu si zobrala vnučku na ruky. Z hlavy sa jej zošuchla šatka, no vôbec ju to netrápilo. Pobrali sa z ordinácie lekára, ktorého poznali roky, nazad k Váhu.

Vidíš, čo si urobila? Nechala som pri vode všetku bielizeň a ak ju nezobrala voda, mohol veci niekto ukradnúť, povedala s jemnou výčitkou a hneď si pomyslela na žobráka Ščefa, ktorý sa túlal ulicami mesta a bral, čo videl. Nechcela nikoho krivo obviňovať, no pomyslela veru na neho. Ospravedlnila sa Bohu za krivdu, ktorej sa na chudákovi možno dopustila a už aj zamierila domov. V jednej chvíli sa totiž rozhodla zaniest' Ulibinku radšej domov.

Vošla do kuchyne a už to aj zacítila.

Odetá, mlieko ci kypí, zakričala tentoraz poriadne najedovane, položila decko na lavičku pri sporáku, zdrapila do ruky handru, posunula smaltovaný hrniec s mliekom nabok a horúcu platňu poriadne vyutierala. Do kuchyne konečne dobehla slúžka. Vystresovaná pozrela na gazdinú a ticho povedala: Nehnevajú sa! Tam som sa zabudla, pri kukurici.

Veď dobre, ale keď dáš variť mlieko, nemôžeš odísť z kuchyne! napomenula ženu zaostalú, retardovanú, ktorú si zobrali za pomocníčku, aby neupadla do úplnej chudoby. Sirota, s ktorou bolo často aj veľké trápenie. Máš šťastie, že tu nie je gazda, postrašila bytosť, ktorá mala vlni tridsať rokov. Všetko som nechala pri Váhu a utekala s Ulibinkou k doktorovi. Daj teraz na ňu pozor, nech zase niekde niečo nevyparátí. Idem doprať. Ak nám kôš niekto neukradol, oznámila, pohladila dievčatko po líci, usmiala sa naň a pobrala sa k rieke. Už z diaľky videla, že z jednej strany prichádza ku košu postava. Bol to on. Ščefo z Klieštiny.

Len to pekne nechaj na pokoji, Ščefo! zakričala pre istotu, ak by náhodou došla do cieľa druhá. To je moje prádlo!

Šak ja nič, gazdiná. Len reku, ak to nikomu nepatrí, mne sa zide!

Sú to samé detské veci, ale zajtra za zastav u nás, niečo ti dám. Po mužovi. Hoci teda Ščefo, v lete toho veľa nepotrebuješ. Skôr by si sa mal poriadne vykúpať, usmiala sa na muža. V meste nikto nevedel, koľko mal rokov. Zarastená tvár, dlhá brada, vlasy po pleciah a len také švonce. Kabátisko po zem, smradľavé, zafflakované, ani mu poriadne spod neho nebolo vidno bagandže.

Ani som dnes nejedol, gazdiná. Keby som sa vykúpал, môžem prísť aj dnes? By som si niečo zajedol a vypil... Oči prosili, ústa sa usmievali. Len tak opatrne, aby gazdinú veľmi nenahneval.

Dobre, ja poperiem a ty, vydrhnutý a čistý, pred večerom príď. Nachystám ti polievku aj kus mäsa. Fazulová máš rád?

Jáj, moja! Najradšej! Fazulová najradšej, vytešoval sa ani dieťa

s dreveným koníkom v rukách. Babička skontrolovala bielizeň, a keď zistila, že voda zobrala iba Jankove nohavice, odľahlo jej. Váh síce veľmi nehundral, no voda sa prudko valila dole a keby vyšplechla na breh, isto by sebou zobrala aj dačo inšie. Lahučké Ulibinkine šaty, bielizeň...

Keď doprala, slnko sa pohojďovalo nad horou Lachovec a pobádalo ženu k rýchlej chôdzi. Čo všetko musela stihnúť, kým prídu chlapanci zo školy a muž Ondrej z trenčianskych trhov!

Už som doma! zakričala a dodala: Odeta, povešaj všetko von, na dvor. Možno to do večera aj uschne! a položila ťažký kôš na peň, čo Ondrej používal na rúbanie dreva. A ako Ulibinka?

Dobre, babička! Mravčeka sú všetky preč! chválilo sa veselo dievčatko a škriabalo si stehno. Flaky po mravcoch zostali.

Na noc ti všetky červené pluzgieriky natriem kyslou smotánkou a ráno už budeš celkom ako nová, smiala sa a dievčatko s ňou. Iba Odeta gánila.

Čo je? Čo gániš?

Ako sa to mohlo stať? Gazdiná, nedávali ste na dievča dobrý pozor, vyšla zo siroty výčitka a babičke sa zdalo, že zle počuje.

No tak teda dobre, Odeta. Na budúce pôjdeš prať ty. Chcela som ňu odbremeniť a ty takto... Nehanbíš sa?

Pomocníčka sklopila oči, no babička videla, že najradšej by povedala ešte viac. Veľmi milovala Ulibinku. Aj chlapcov, to tiež, ale malé dievčatko brala ako svoju sestru. Obskakovala ju, rozmaznávala a ak jej aj Laci či Janko niečo nechtiac pri hre urobili, poriadne im vyčistila žalúdky.

No a pred večerom si príde Ščefo po jedlo. Nachystaj mu aj nejaké staré šatstvo po gazdovi. A už sa o Ulibinku neboj. Je v poriadku... upokojovala ju gazdiná.

Dobre, dobre, len aby sa to ešte niekedy nestalo! hundrala popod nos a nad hornou perou sa jej roztancovali jemné čierne chĺpky.

Keď hodiny na evanjelickom kostole odbíjali pol druhej, vrátili sa zo školy aj chlapci. Babička obom naložila do taniera polievku, keď dojedli, dostali po dvoch parených buchtách. Vrch posypala makom, poliala maslom a sadla si vedľa vnučky, aby sa pozerala, s akou chuťou chlapci jedia. Dievčatko už malo plné bruško a hneď, ako skončil obed, odcupkalo do svojej izbičky, aby sa uložilo na popoludňajší odpočinok.

A vy dvaja... Môžete ísť von. Preobliecť a šup, šup! Vyvetrať sa. O pol štvrtej však prídete domov. Robiť si úlohy a pripraviť sa do školy, zavelila babička prísne. Chlapcom to však neprekážalo. Boli šťastní, že najskôr zábava, potom povinnosti. Keď sa stratili aj z dvora, babička si konečne urobila šálku dobrej čiernej kávy, čo dcéra Julianka nosila z Tatier a sadla si na dvor. Najskôr pozerala na ulicu, pomedzi škáry na drevenom plote videla viac koní ako áut. Záhrada však poskytovala krajší pohľad. Na jej samom konci, od susedov, prevísali konáre sliviek, niekedy sa stalo, že napadali na hriadky zemiakov a babička vtedy varila slivkové gule. Nechválila sa, odkiaľ má slivky, deti by vytárali aj to, čo sa nestalo. Potichu nzbierala do fertuchy a odniesla na kuchynský stôl. Niekedy sa podarilo aj dvadsať, inokedy oveľa menej. Vtedy musela na obed dorábať ešte šúľance. Každý ich ľúbil! S makom a maslom! Ale našúľať toľko malých valčekov bolo za trest.

Vietor rozhodjal konáre všetkých okolitých stromov, akoby mali za úlohu ovievať okolitý svet. Popíjala kávu, myslela na deti, na Ondreja. Do večera by sa mal vrátiť domov. A ešte myslela na lúky a horu pod Čiernou skalou. Volali ich Molitorovec. Patrili Ondrejovým predkom ešte z čias Jána Amosa Komenského. Jeho dcéra Dorotka dostala taký vzácny svadobný dar, keď sa vydala za farára Janka Molitorisa a usadili sa v meste. Medzi smrekmi a borovicami neskôr postavili náramný dom, vykopali studničku s vodou čistejšou ako krištál a žili život plný lásky. Jedného dňa však prišiel podpaľač a farárovi i jeho žene Dorotke zhorel všetok

majetok. Už nikdy pod skalou nepostavili ani len chatku. Ani len budú. S nostalgiou rozprávali tento príbeh z generácie na generáciu a všetci Molitorovci pozerali na lúku aj les pod skalou s očami plnými slz.

Ani sa nenazdala a vrátili sa chlapci.

Babička, babička! Mám roztrhanú košeľu, kričal z plných pľúc najmladší Laci a ukazoval rozdrapený rukáv. Visel iba na niekoľkých nitiach, na koži chlapca sa tiahla dlhá, avšak tenká krvavá rana.

Čo sa stalo? Čo si robil? Poďme dnu, vyčistím ti to, pozerala na rozdrapenú kožu a mala pocit, že deň len tak ľahko neskončí. Bože, čo sa ešte dnes stane, premýšľala a už aj ťahala decko do kuchyne. Nad lavórom mu ranu umyla čistou vodou, poriadne vyutierala, zo skrinky vybrala jódomú tinktúru, ranu natrela a košeľu z chlapca stiahla.

Dnes máme samú škodu, povedala, akoby to chlapca zaujímalo. Ešte mi aj voda zobrala Jankove nohavice. Keď som prala, postáňovala sa vnukovi.

A čo si ich poriadne nedržala? Há? Čo teraz? Čo bude Janko mať? spravodlivo sa rozhorčoval chlapec s telíčkom ani o dva roky mladší.

No musím kúpiť nové! Deduško sa veru nepoteší! Ani vaša mamička, odvetila. Lackova tvár sa skrčila do nespokojného úškrnu, veľké čierne oči akoby stratili iskru. Všetky vnúčence mali oči, ani čo by sa ich dotkla najčernejšia noc.

Netvár sa tak! Jedny nohavice hádam nie sú nijaké veľké nešťastie.

A ako sa to stalo? nechápal chlapec. Hoc i malý, rozum mal bystrý ako veľký, múdry chlap.

Odeta vám nepovedala? Ulibinka si pri Váhu, keď som prala, sadla do mraveniska a musela som s ňou utekať k doktorovi. Tak som sa zľakla, že mi z ruky na zem vypadli nohavice a vlna ich